

VIỆN HÀN LÂM
KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM
HỌC VIỆN KHOA HỌC XÃ HỘI

NGUYỄN HỮU TOÀN

**TỰ Ý THỨC VỀ HÀNH VI PHẠM TỘI
VÀ HÀNH VI CHẤP HÀNH HÌNH PHẠT TỬ
CỦA PHẠM NHÂN**

Chuyên ngành: Tâm lý học chuyên ngành

Mã số: 62 31 03 01

LUẬN ÁN TIẾN SỸ TÂM LÝ HỌC

Người hướng dẫn khoa học:

1. PGS.TS NGUYỄN HỒI LOAN

2. PGS.TS NGUYỄN THỊ HOA

HÀ NỘI, 2014

NHỮNG CỤM TỪ VIẾT TẮT

Chữ viết tắt	Xin đọc là
1. CHHPT	Chấp hành hình phạt tù
2. ĐLC	Độ lệch chuẩn
3. ĐTB	Điểm trung bình
4. HV	Hành vi
5. HVCHHPT	Hành vi chấp hành hình phạt tù
6. HVPT	Hành vi phạm tội
7. MBTPCMT	Mua bán trái phép chất ma túy
8. PN	Phạm nhân
9. TĐCHV	Tự điều chỉnh hành vi
10. TĐG	Tự đánh giá
11. TNT	Tự nhận thức
12. TTATXH	Trật tự an toàn xã hội
13. TTTPCMT	Tàng trữ trái phép chất ma túy
14. TTXH	Trật tự xã hội
15. TYT	Tự ý thức
16. VCTPCMT	Vận chuyển trái phép chất ma túy

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU.....	5
1. LÝ DO CHỌN ĐỀ TÀI.....	8
2. MỤC ĐÍCH NGHIÊN CỨU	9
3. ĐỐI TƯỢNG VÀ KHÁCH THỂ NGHIÊN CỨU	10
4. NHIỆM VỤ NGHIÊN CỨU	10
5. GIỚI HẠN PHẠM VI NGHIÊN CỨU	10
6. GIẢ THUYẾT KHOA HỌC	11
7. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU	11
8. NHỮNG ĐÓNG GÓP MỚI CỦA LUẬN ÁN.....	12
9. KẾT CẤU CỦA LUẬN ÁN.....	12
CHƯƠNG 1: CƠ SỞ LÝ LUẬN NGHIÊN CỨU TỰ Ý THỨC VỀ HÀNH VI PHẠM TỘI VÀ HÀNH VI CHẤP HÀNH HÌNH PHẠT TÙ CỦA PHẠM NHÂN	13
1.1. TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU VỀ TỰ Ý THỨC VÀ TỰ Ý THỨC VỀ HÀNH VI PHẠM TỘI VÀ HÀNH VI CHẤP HÀNH HÌNH PHẠT TÙ.....	13
1.1.1. Tổng quan những nghiên cứu về tự ý thức.....	13
1.1.2. Những nghiên cứu tự ý thức về hành vi phạm tội và hành vi chấp hành hình phạt tù.....	19
1.2. MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ LUẬN CƠ BẢN CỦA TỰ Ý THỨC VỀ HÀNH VI PHẠM TỘI VÀ HÀNH VI CHẤP HÀNH HÌNH PHẠT TÙ CỦA PHẠM NHÂN PHẠM CÁC TỘI VỀ MA TÚY	22
1.2.1. Các khái niệm cơ bản	22
1.2.2. Biểu hiện của tự ý thức về hành vi phạm tội và hành vi chấp hành hình phạt tù của phạm nhân phạm.....	50
1.3. MỘT SỐ YẾU TỐ TÁC ĐỘNG ĐẾN TỰ Ý THỨC VỀ HÀNH VI PHẠM TỘI VÀ HÀNH VI CHẤP HÀNH HÌNH PHẠT TÙ CỦA PHẠM NHÂN.....	57
1.3.1. Các yếu tố ảnh hưởng tới tự ý thức	57
1.3.2. Một số yếu tố ảnh hưởng tới tự ý thức về hành vi phạm tội và hành vi chấp hành hình phạt tù của phạm nhân	61
TIỂU KẾT CHƯƠNG 1.....	64
CHƯƠNG 2: TỔ CHỨC VÀ PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU	66
2.1. TỔ CHỨC NGHIÊN CỨU.....	66
2.1.1. Tổ chức nghiên cứu lý luận	66
2.1.2. Tổ chức nghiên cứu thực tiễn	67
2.2. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU	75
2.2.1. Phương pháp nghiên cứu văn bản tài liệu	75
2.2.2. Phương pháp chuyên gia	76
2.2.3. Phương pháp điều tra bằng bảng hỏi	76
2.2.4. Phương pháp quan sát.....	81
2.2.5. Phương pháp phỏng vấn sâu.....	82
2.2.6. Phương pháp nghiên cứu qua lịch sử cuộc đời.....	83
2.2.7. Phương pháp phân tích trường hợp điển hình	84
TIỂU KẾT CHƯƠNG 2.....	85

CHƯƠNG 3: KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU TỰ Ý THỨC VỀ HÀNH VI PHẠM TỘI VÀ HÀNH VI CHẤP HÀNH HÌNH PHẠT TÙ CỦA PHẠM NHÂN	86
3.1. THỰC TRẠNG TỰ Ý THỨC VỀ HÀNH VI PHẠM TỘI VÀ HÀNH VI CHẤP HÀNH HÌNH PHẠT TÙ CỦA PHẠM NHÂN PHẠM CÁC TỘI VỀ MA TÚY	86
3.1.1. Thực trạng tự ý thức của phạm nhân thể hiện qua tự nhận thức về hành vi phạm tội và hành vi chấp hành hình phạt tù	86
3.1.2. Thực trạng tự ý thức của phạm nhân thể hiện qua tự đánh giá về hành vi phạm tội và hành vi chấp hành hình phạt tù	110
3.1.3. Thực trạng tự ý thức của phạm nhân thể hiện qua tự điều chỉnh hành vi chấp hành hình phạt tù	134
3.2. THỰC TRẠNG MỘT SỐ YẾU TỐ ẢNH HƯỞNG ĐẾN TỰ Ý THỨC CỦA PHẠM NHÂN VỀ HÀNH VI PHẠM TỘI VÀ HÀNH VI CHẤP HÀNH HÌNH PHẠT TÙ.....	149
3.2.1. Thực trạng ảnh hưởng niềm tin của phạm nhân vào tương lai.....	150
3.2.2. Thực trạng ảnh hưởng của mối quan hệ giữa các phạm nhân.....	153
3.2.3. Thực trạng ảnh hưởng mối quan hệ giữa phạm nhân với gia đình	156
3.2.4. Thực trạng ảnh hưởng mối quan hệ giữa phạm nhân với cán bộ.....	159
3.2.5. Mối tương quan giữa các yếu tố tác động và các biểu hiện của tự ý thức của PN về hành vi phạm tội và hành vi chấp hành hình phạt tù.....	162
3.3. TỰ Ý THỨC CỦA PHẠM NHÂN VỀ HÀNH VI PHẠM TỘI VÀ HÀNH VI CHẤP HÀNH HÌNH PHẠT TÙ QUA PHÂN TÍCH TRƯỜNG HỢP ĐIỂN HÌNH.....	166
3.3.1. Trường hợp thứ nhất: PHẠM HỒNG N.....	166
3.3.2. Trường hợp thứ hai: TRẦN XUÂN H	174
KẾT LUẬN - KIẾN NGHỊ	180
1. KẾT LUẬN	180
2. KIẾN NGHỊ.....	182
DANH MỤC CÁC CÔNG TRÌNH ĐÃ ĐƯỢC CÔNG BỐ CỦA TÁC GIẢ.....	185
PHỤ LỤC	195

DANH MỤC CÁC BẢNG

Thứ tự	Nội dung	Trang
Bảng 2.1:	Độ tin cậy của các thang đo TYT về HVPT và HVCHHPT của PN.....	70
Bảng 2.2:	Tương quan giữa các tiểu thang đo của TYT về HVPT và HVCHHPT	71
Bảng 2.3:	Độ tin cậy của thang đo các yếu tố ảnh hưởng đến TYT về HVPT và HVCHHPT	71
Bảng 2.4:	Tương quan giữa các yếu tố ảnh hưởng đến TYT về HVPT và HVCHHPT	71
Bảng 2.5:	Bảng xếp loại PN qua các năm 2009-2011	72
Bảng 2.6:	Một số đặc điểm nhân khẩu xã hội của mẫu PN.....	73
Bảng 2.7:	Cấu trúc của bảng hỏi hoàn thiện câu dành cho phạm nhân.....	80
Bảng 3.1:	Tự ý thức thể hiện qua TNT về HVPT (theo ĐTB).....	86
Bảng 3.2:	TNT của phạm nhân về nguyên nhân dẫn tới HVPT.....	87
Bảng 3.3:	TNT về nguyên nhân dẫn tới HVPT ma túy của bản thân.....	89
Biểu đồ 3.1:	So sánh ý kiến của quản giáo và TNT của phạm nhân	89
Bảng 3.4:	TNT về hậu quả của HVPT ma túy	94
Bảng 3.5:	Tự nhận thức của phạm nhân về hậu quả của hành vi phạm tội	95
Bảng 3.6:	TNT về hậu quả của HVPT của phạm nhân (Theo giới tính).....	97
Bảng 3.7:	TNT về HVPT vi phạm pháp luật hình sự	99
Bảng 3.8:	TNT của phạm nhân về HVPT có hay không vi phạm pháp luật hình sự ..	101
Bảng 3.9:	Thực trạng nhận thức của phạm nhân về hình phạt tù.....	104
Bảng 3.10:	TNT của phạm nhân về HVCHHPT giữa các nhóm	105
Bảng 3.11:	Tự đánh giá của phạm nhân về hành vi phạm tội là vô ý hay cố ý.....	111
Bảng 3.12:	Tự đánh giá hành vi phạm tội là vô ý hay cố ý giữa các nhóm phạm nhân	113
Bảng 3.13:	Tự đánh giá của phạm nhân về hành vi phạm tội bị xử lý bằng hình phạt tù	118
Bảng 3.14:	Tự đánh giá HVPT bị xử lý bằng hình phạt tù giữa các nhóm phạm nhân	122
Bảng 3.15:	Tự đánh giá của phạm nhân về cảm xúc trong quá trình CHHPT	126
Bảng 3.16:	Tự đánh giá về hành vi đấu tranh với các biểu hiện tiêu cực	128
Bảng 3.17:	Tự đánh giá của phạm nhân về HVCHHPT của các nhóm khác nhau.....	131
Bảng 3.18:	Tự điều chỉnh hành vi chấp hành hình phạt tù ở các nội dung cụ thể	135
Bảng 3.19:	Tự điều chỉnh hành vi chấp hành lao động của phạm nhân.....	136
Bảng 3.20:	Tự điều chỉnh hành vi chấp hành lao động giữa các nhóm phạm nhân....	138
Bảng 3.21:	Tự điều chỉnh hành vi chấp hành nội quy, kỷ luật trại giam của phạm nhân	139
Bảng 3.22:	Tự điều chỉnh HV chấp hành nội quy, kỷ luật trại giam của phạm nhân ..	143
Bảng 3.23:	Một số yếu tố ảnh hưởng đến tự ý thức về HVPT và HVCHHPT	149
Bảng 3.24:	Thực trạng niềm tin của PN đang CHHPT vào tương lai	151

Bảng 3.25. Thực trạng ảnh hưởng mối quan hệ giữa các PN trong trại giam.....	153
Bảng 3.26. Tần suất và % các lựa chọn của câu hỏi về sự quan tâm của gia đình	156
Bảng 3.27: Thực trạng ảnh hưởng của mối quan hệ giữa PN và gia đình	157
Bảng 3.28. Sự ảnh hưởng của mối quan hệ giữa PN với cán bộ trại giam	160
Bảng 3.29. Mối tương quan giữa các yếu tố ảnh hưởng và các thành phần của.....	163
TYT về HVPT và HVCHHPT	163

DANH MỤC CÁC BIỂU ĐỒ, SƠ ĐỒ

Thứ tự	Nội dung	Trang
Sơ đồ 1:	Khung lý thuyết nghiên cứu TYT về HVPT và HVCHHPT của phạm nhân phạm các tội về ma túy.....	65
Biểu đồ 3.1.	So sánh ý kiến của quản giáo và TNT của phạm nhân	89
Biểu đồ 3.2:	TNT về các mặt hậu quả của HVPT.....	96
Biểu đồ 3.3:	Nhận thức về mức án của bản thân so với mức án tòa tuyên.....	103
Biểu đồ 3.4.	Tự đánh giá hành vi phạm tội của bản thân (vô ý hay cố ý)	112
Sơ đồ 3.2.	Mối tương quan giữa yếu tố thành phần của tự ý thức về hành vi phạm tội và khả năng tự điều chỉnh hành vi chấp hành hình phạt tù của phạm nhân.....	148
Sơ đồ 3.2.	Mối tương quan giữa các yếu tố ảnh hưởng đến TYT của PN.....	158

MỞ ĐẦU

1. LÝ DO CHỌN ĐỀ TÀI

- TYT không những giúp cá nhân TNT về mình mà còn là tiền đề, động lực có tác động trực tiếp đến sự phát triển nhân cách. Thiếu sự TYT là thiếu hiểu biết và thiếu cảm xúc của chính cá nhân về các phương diện của bản thân, dẫn đến việc cá nhân đó không tự điều chỉnh được hành động để hoàn thiện mình. TYT không những điều chỉnh quá trình thực hiện hành động mà còn điều khiển những kích thích hành động, đây là một biểu hiện ở mức độ cao tính chủ thể của nhân cách. Những yêu cầu của xã hội chỉ trở thành yêu cầu bên trong của cá nhân khi cá nhân cảm thấy yêu cầu đó hợp lí, cần thiết cho chính mình. TYT là vấn đề cốt yếu của nhân cách con người ở những tầng bậc khác nhau. Mức độ của TYT quyết định mức độ của tự định hướng, tự điều chỉnh động cơ, tự điều khiển thực hiện, tự điều khiển kiểm tra, đánh giá hành động, hoạt động.

Trong quá trình sống và hoạt động, con người không chỉ dừng lại ở mức độ tự nhận biết về mình mà còn tỏ thái độ và TĐG bản thân mình. Một cơ sở quan trọng để cá nhân tiến tới tự kiểm soát, TĐCHV của mình là cá nhân TĐG đúng mình. Khi TYT không phù hợp sẽ ảnh hưởng tiêu cực tới sự hình thành và phát triển nhân cách. Xu hướng thứ nhất, cá nhân dễ dàng, lí tưởng hoá bản thân, tạo ra sự không tương ứng giữa khát vọng với khả năng bản thân hiện có, nguyên nhân của những xung đột nội tâm. Những xung đột này, một mặt, tự cản trở sự phát triển nhân cách của chính bản thân, mặt khác, gây nên những khó khăn cho mối quan hệ của cá nhân với những người xung quanh. Xu hướng thứ hai, cá nhân không tin tưởng vào năng lực của mình nên tự triệt tiêu khát vọng của bản thân, không có khả năng hoạt động độc lập, sáng tạo.

- Trong mấy năm qua, tình trạng tái phạm tội của những người đã từng bị kết án tù vẫn là vấn đề đáng quan tâm của toàn xã hội. Theo báo cáo tổng kết về công tác thi hành án phạt tù năm 2009 của Tổng cục cảnh sát thi hành án hình sự và Hỗ trợ tư pháp – Bộ Công an cho thấy tỷ lệ tái phạm tội trung bình ở Việt Nam là 20% [1], đối với tội phạm về ma túy thì tỷ lệ này lên tới 40,6% [84, tr.941]. Tình trạng

này do ảnh hưởng của nhiều yếu tố, trong đó TYT của phạm nhân về HVPT và TYT của họ về HVCHHPT có vai trò rất quan trọng. Nó là yếu tố trực tiếp tác động đến HVCHHPT, tức là, ý thức kỷ luật, tinh thần học tập, lao động chuẩn bị cho việc tái hòa nhập cộng đồng. Do vậy, việc phòng ngừa tình trạng tái phạm tội đối với những người bị kết án nói chung, những người bị kết án tù về các tội ma túy nói riêng là một vấn đề rất quan trọng xuyên suốt toàn bộ quá trình thi hành án và “hậu” thi hành án hình sự. Sự chuẩn bị tốt về điều kiện tái hòa nhập cộng đồng đối với những người đã từng phạm tội về ma túy sẽ phát huy được hiệu quả tốt hơn nếu có nghiên cứu đầy đủ về tâm lý của họ, trong đó có TYT về HVPT và HVCHHPT, vì nếu hiểu đúng về TYT về HVPT và HVCHHPT của họ sẽ có những biện pháp giáo dục phù hợp và có hiệu quả.

- Thực trạng vấn đề nghiên cứu TYT và HVCHHPT của phạm nhân dưới góc độ tâm lý học còn rất ít, đặc biệt nghiên cứu TYT về HVPT và HVCHHPT của phạm nhân nói chung và phạm nhân CHHPT các tội phạm về ma túy nói riêng ở nước ta chưa được nghiên cứu một cách có hệ thống.

Về mặt lý luận, nghiên cứu này sẽ bổ sung thêm những vấn đề lý luận về TYT của phạm nhân qua đó góp phần xây dựng lý luận của tâm lý học pháp luật ở nước ta hiện nay nói chung và bổ sung lý luận cho môn học "Tâm lý quản lý giáo dục phạm nhân" nói riêng tại Học viện Cảnh sát Nhân dân. Về mặt thực tiễn, nghiên cứu TYT về HVPT và HVCHHPT của phạm nhân chấp hành án các tội về ma túy góp phần vào việc quản lý giáo dục cải tạo phạm nhân nói chung và những phạm nhân CHHPT các tội về ma túy nói riêng. Xuất phát từ những cơ sở trên, chúng tôi lựa chọn vấn đề: *“Tự ý thức về hành vi phạm tội và hành vi chấp hành hình phạt tù của phạm nhân”* làm đề tài nghiên cứu của mình.

2. MỤC ĐÍCH NGHIÊN CỨU

Chỉ ra thực trạng TYT về HVPT và HVCHHPT của phạm nhân. Làm rõ một số yếu tố ảnh hưởng (niềm tin, mối quan hệ tương tác giữa phạm nhân với phạm nhân, giữa phạm nhân với gia đình, giữa phạm nhân với cán bộ trại giam) và từ đó đề xuất một số biện pháp nhằm nâng cao TYT về HVPT và HVCHHPT của phạm nhân.

3. ĐỐI TƯỢNG VÀ KHÁCH THỂ NGHIÊN CỨU

3.1. Đối tượng nghiên cứu

Biểu hiện TYT về HVPT và HVCHHPT của phạm nhân.

3.2. Khách thể nghiên cứu

- Phạm nhân đang chấp hành hình phạt tù: 400 phạm nhân
- Cán bộ trại giam: 100 cán bộ trại giam
- Gia đình phạm nhân đang CHHPT các tội về ma túy: 10 gia đình

4. NHIỆM VỤ NGHIÊN CỨU

4.1. Xây dựng cơ sở lý luận nghiên cứu TYT về HVPT và HVCHHPT, như: khái niệm TYT, HVPT, HVCHHPT.

4.2. Nghiên cứu thực trạng vấn đề

Làm rõ thực trạng TYT về HVPT và HVCHHPT của phạm nhân và phân tích một số yếu tố ảnh hưởng đến TYT về HVPT và HVCHHPT của phạm nhân các tội về ma túy.

4.3. Đề xuất một số biện pháp nâng cao TYT về HVPT và HVCHHPT của phạm nhân, nhằm góp phần nâng cao hiệu quả hoạt động quản lý, giáo dục phạm nhân đang chấp hành hình phạt tù tại các trại giam thuộc Tổng cục Cảnh sát thi hành án hình sự và hỗ trợ tư pháp - Bộ Công an (TCVIII-BCA).

5. GIỚI HẠN PHẠM VI NGHIÊN CỨU

5.1. Giới hạn về nội dung

TYT về HVPT và HVCHHPT của phạm nhân là vấn đề rất rộng, trong khuôn khổ nghiên cứu thực tiễn của luận án chúng tôi chỉ tập trung nghiên cứu thực trạng TYT của phạm nhân qua: biểu hiện và mức độ của TYT về HVPT và HVCHHPT trong quá trình cải tạo của phạm nhân phạm các tội về ma túy.

- Có nhiều yếu tố khác nhau tác động đến TYT về HVPT và HVCHHPT của phạm nhân. Tuy nhiên, luận án chỉ phân tích một số yếu tố tác động đến TYT về HVPT và HVCHHPT của họ: niềm tin của phạm nhân vào tương lai; mối quan hệ giữa phạm nhân với phạm nhân; mối quan hệ giữa phạm nhân với gia đình; mối quan hệ giữa phạm nhân với cán bộ trại giam.